

pomagala donosi na hrvatskom i engleskom jeziku. Tako, izdanje započinje *Riječ nakladnika / A word from the publisher* (7-8), a nadopunjuju ga *Vrela i literatura / Bibliography* (73-79), *Kratice / Abbreviations* (391), *Rječnik manje poznatih riječi / Dictionary of Unfamiliar Words* (392). Na samom kraju ovog opsežnog izdanja nalazimo i *Kazalo osobnih imena / Index of Proper Names* (407-417), *Kazalo zemljopisnih imena / Index of Geographical Names* (419-426), te *Predmetno kazalo / Subject index* (427-437). Potrebno je spomenuti kako se na kraju samog izdanja u prilogu nalazi CD sa digitalnom verzijom bilježničke bilježnice.

Analizu samog izvora kao i studije o hrvatskoglagoljskom notarijatu nalazimo u poglavlju naslovljenom *Hrvatski glagoljski notarijat i treći notarski protokol Jurja Sormilića* (11-39). Engleski prijevod ranije navedenog poglavlja nalazimo pod naslovom *Croatian Glagolitic notary service and third notarial protocol of Jure Stomilić* (43-70). U navedenom poglavlju, autori vrlo detaljno analiziraju građu, počevši pregledom notarijata kao službe, hrvatskoglagoljskog notarijata, te njegove prakse na otoku Krku. Nakon općenitog pregleda same problematike, autori su nam približili i pregled povijesti Dubašnice, te tamošnje notarske prakse. U nastavku analize izvora, autori Tomislava Bošnjak Botica, Ivana Botica i Tomislav Galović donose vrlo detaljnu Diplomatičko-povijesnu analizu pravnih spisa iz proučavane Notarske bilježnice, kao i paleografsko-jezičnu analizu istog. Potrebno je napomenuti kako je studija visoke razine obogaćena još i engleskim prijevodom, a naslovljena je *Croatian Glagolitic Notary service and third notarial protocol of Jure Sormilić* (43-71).

Nastavak izdanja čini 297 dokumenata i devet "nadopuna" notarske bilježnice notara glagoljaša *Jurja Sormilića od 1726. do 1743. godine*. Notarska bilježnica sadrži uvjerljivo najviše ugovora o kupoprodaji (216 isprava), a prisutan je i znatan broj ugovora o mirazu (23 isprave). Uz te dvije navedene vrste privatnopravnih isprava, prisutni su još u manjoj mjeri i razni otkupi, obeštećenja, darovnice i sporazumi.

Ovo izdanje trojice autora iz mlade generacije društveno-humanističkih znanstvenika, predstavlja izvanredan doprinos proučavanju više aspekata društvene povijesti. Uz mogućnost jasnog sagledavanja povijesti svakodnevnog života na jednom hrvatskom otoku sredinom 18. stoljeća, otkrivaju se i neizmjerne mogućnosti koje nam pruža proučavanje samog glagoljskog pisma u ovom tipu dokumenata. Stoga uz neizmjernu korist povijesnoj znanosti s crticama iz svakodnevnog života, potrebno je izdvojiti i jezičnu, ali i paleografsku vrijednost djela. Stoga, rad Tomislave Bošnjak Botice, Ivana Botice i Tomislava Galovića možemo okarakterizirati kao izdanje koje je podjednako kvalitetno pripremljeno, ali i izvedeno, te neograničeno korisno znanstvenicima s brojnih ustanova Republike Hrvatske. Engleskim prijevodom je ovo ionako vrhunsko izdanje samo upotpunjeno te ga se približilo i kolegama s europskih prostora.

Goran Budeč

Mirjana Polić Bobić – Mijo Korade, *Paragvajska pisma*, Matica hrvatska, Zagreb 2015., 246 str.

Knjiga dvoje uglednih poznavatelja hispanoameričkih prilika ranoga novog vijeka, profesorice Mirjane Polić Bobić sa Filozofskog Fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i profesora Mije Korade sa Hrvatskih Studija Sveučilišta u Zagrebu, bavi se pomalo zaboravljenom tematikom hrvatskih isusovaca Ivana Marchesettija i Nikole Plantića. Prvi je djelovao u tzv. Isusovačkoj Državi Guarani – Paragvaj, koja je obuhvaćala velike dijelove današnjih država Paragvaja,

Urugvaja i Argentine, a drugi kao profesor filozofije na isusovačkim kolegijima u Buenos Airesu i Cordobi, u Argentini. Knjiga se bavi ne samo njihovim životima i sudbinom, već i kulturno-civilizacijskom poviješću južnoameričkog kontinenta kroz polovicu i zadnju četvrtinu 18. st., u razdoblju koje se naziva prosvjetiteljstvom. Osim što su autori, svojom velikom erudicijom, prikazali političku pozadinu priče o povijesti isusovačkih redukcija i legende o kralju Nikoli I., prvi puta su objavili i korespondenciju dvojice hrvatskih misionara, u izvorniku na španjolskom jeziku i prijevodu na hrvatski, a koja predstavlja važan povijesni izvor za spoznaju o tome razdoblju.

Knjiga se sastoji od Predgovora (7-8), pet poglavlja (9-223) koja obrađuju dvije velike tematske cjeline: jednu koja se bavi Ivanom Marchesettijem (9-180) i drugu koja se bavi Nikolom Plantićem (181-230), Popisa literature (231-236), Kazala imena (237-243) i Bilješke o autorima (245-246).

U predgovoru profesorica Polić Bobić ističe dvije glavne teme ove knjige: život i prepisku dvojice hrvatskih misionara isusovaca. Prepiska koja se po prvi puta objavljuje u izvorniku na španjolskom jeziku, uz prijevod na hrvatski jezik, danas se čuva u Državnom arhivu Argentine u Buenos Airesu (*Archivo General de la Nacion*), a profesor Korade ju je dobio od pok. gospodina Milana Blažekovića. Time se autentičan povijesni izvor prvi puta predstavlja znanstvenoj i široj čitateljskoj publici. Tako je ova prepiska ne samo važna za svakodnevnu "malu povijest" nekadašnjih španjolskih kolonija u Južnoj Americi, već i za sveukupnu svjetsku povijest civilizacija. Posebno je zanimljiv prikaz isusovačkih koncepcija uređenja društva i države u navedenome razdoblju na temelju te izvorne građe, kojim knjiga služi i kao dodatni izvor istraživačima za daljnje proučavanje povijesti navedenih civilizacija.

Prvo poglavlje *Ivan Marchesetti / Juan Bautista Marcqueseti* (9-108) podijeljeno je na tri tematske cjeline. Prva, *Paragvajске misije u okviru opće i kulturne povijesti kolonijalne Amerike* (11-60) opisuje postanak i organizaciju isusovačkih misija te vremenski i teritorijalni okvir njihova djelovanja na temelju zamisli oca Roquea Gonzalesa u prvim desetljećima 17. stoljeća. Isto tako, opisuje se pravno-politički okvir i opće prilike u Španjolskoj, kao prvoj kolonijalnoj sili toga doba. Analizira čimbenike i procese otkrivanja i koloniziranja svijeta Južne Amerike te dominantne ideje utopizma u potrazi za pravednijim i boljim društvom. Tako se npr. navodi da je isusovački general Claudio Acquaviva 1604. izdao uputu po kojoj "nijedan od isusovačkih misionara, kako god sposoban bio, ne smije raditi ako nije naučio jezik Indijanaca među koje ide propovijedati". Slijedi prikaz pisane ostavštine i ostalih izvora za proučavanje povijesti latinske Amerike, kroz podjelu na četiri generacije istraživača, misionara i putopisaca, koje su svojim djelovanjem nepovratno utjecale na stvaranje slike Europljana o "Novome Svijetu" Zanimljivost je u tome što su najvrijednije svjedočanstva o paragvajskim misijama napisali upravo "stranci, ne-španjolci", poput našega Riječanina Marchesettija. U posebnom odjeljku unutar ove cjeline, *Paragvajске misije i politička misao renesanse. Misije i rasprave o iberском kolonijalizmu*, izložene su ključne ideje i razmatranja akademske i političke elite, koja su oblikovala društvene i političke procese, te utjecala na razvoj južnoameričke civilizacije kao posebne, odvojene od europske. Druga cjelina, *Paragvajске redukcije: jedinstven socijalni eksperiment u povijesti čovječanstva (Društveni i gospodarski aspekt)* (61-78) objašnjava strukturu i unutrašnju organizaciju redukcija, konstitutivne elemente koji su ih činili *unicumom* bez presedana u pravnoj i državnoj povijesti svijeta. Opisuju se postanak i razvoj redukcija koji su sačinjavali "državu Paragvaj – Guarani" (ime je dobila prema Indijanskom plemenu Gvaranaca), društveni i obiteljski život te gospodarsku aktivnost potrebnu za samostalni život, navodeći i niz

anegdota (npr. da su Indijanci zaboravili voditi stoku na ispašu, da su potrgali plug i zapalili ga, itd.) koje dočaravaju taj davno izgubljeni svijet, koji mnogi s pravom i nazivaju "izgubljenim rajom". Posebno je istaknuto značenje i vrijednost uzgoja biljke *mate* koju su profesionalnom organizacijom isusovci izdigli gotovo na rang industrijske proizvodnje, stotinu godina prije prve industrijske revolucije i takvoga načina poslovanja. U trećoj je cjelini, *Ivan Krstitelj Marchesetti (Juan Bautista Marqueseti) u paragvajskim redukcijama (79-108)*, fokus stavljen na osobu ovog hrvatskog isusovca. Opisuje se njegovo djetinjstvo i školovanje, put u Južnu Ameriku i djelovanje u prvim redukcijama do imenovanja župnikom u raznim redukcijama u kojima je obavljao razne djelatnosti od ključne važnosti. Upravo iz spisa što ih je sastavio kroz tolike godine upravljanja redukcijom, dobili smo važan neposredni izvor ne samo o svakodnevnom životu, nego i o cjelokupnoj slici toga vremena, različitoj onoj u službenoj pamfletskoj i propagandnoj literaturi, koja je kružila znanstvenim, dvorskim i popularnim krugovima Europe. Naravno, s tajnim političkim ciljevima u svrhu kolonijalnog izrabljivanja indijanskog autohtonog stanovništva.

U sljedećem poglavlju naslova *Pisma Juana Bautiste (Ivana Krstitelja) Marquesetija (109-152)* objavljena je korespondencija Ivana Marchesettija s raznim članovima Družbe Isusove (npr. Sigismundom Apergerom, Roque Ballesterom i dr.), u izvorniku na španjolskom jeziku s prijevodom na hrvatski jezik, u razdoblju od 23. siječnja 1751. do 28. srpnja 1766. Pisma sadrže ili izvještaje o raznim vizitacijama otaca raznim redukcijama do vrlo konkretnih svakodnevnih "problema" s kojima se Marchesetti suočavao (problemi s otpremom razne robe, dugovi i poslovanje). Zatim slijedi poglavlje *Pisma i tekstovi u kojima se spominje Juan Bautista Marqueseti* koje pokrivaju razdoblje od 28. ožujka 1745. do 12. rujna 1763., koja uglavnom sadrže imenovanja isusovaca na razne dužnosti u raznim župama.

Druga velika tematska cjelina odnosi se na Nikolu Plantića. Četvrto poglavlje knjige, *Nikola Plantić i legenda o kralju Nikoli u hrvatskoj historiografiji i publicistici*, jest historiografski osvrt prof. Koradea o Nikoli Plantiću. Opisuje život Nikole Plantića, ali u novome svijetlu, kako sam autor navodi, "osvježen novim izvorima ili izdanjima". Od pisanih Plantićevih djela ističe *Tractatus in logica Aristotelis interiora* (skup njegovih predavanja o filozofiji u Cordobi iz 1752. godine) i prijevod na hrvatski jezik njemačke prerade latinske gramatike isusovca Manuela Alvareza *Kratko vpeljavanje u diačkom govorenju (iz 1773.-1774.)*. Središnji dio poglavlja svakako zauzima "Legenda o kralju Nikoli I. Paragvajskom". Prof. Korade prikazuje kronološki niz hrvatskih i stranih izvora, polemika i različitih mišljenja o tome fenomenu, te objašnjava političku pozadinu priče i skrivene motive velikih kolonijalnih sila (u prvom redu Portugala i markiza Pombala) da se domognu ogromnog i bogatog teritorija nekadašnje isusovačke provincije, radi eksploatacije i kumuliranja bogatstva za svoje potrebe. Navodi i anegdotu kada je Plantić bio primljen kod carice Marije Terezije u audijenciji u Beču, pri čemu ga je carica pozdravila sa "Zdravo kralju, zdravo kolega!" Posebno je vrijedan prikaz hrvatske historiografije i publicistike o Nikoli Plantiću, koji je kroz dva stoljeća formirao, istinitu ili iskrivljenu, sliku o isusovačkom djelovanju općenito, a i napose o Plantićevom u Južnoj Americi. U posljednjem poglavlju profesorica Mirjana Polić Bobić objavljuje *Pisma iz prepiske Nikole Plantića*. Obuhvaćaju vrlo kratko vremensko razdoblje, od 6. siječnja 1767. do 31. siječnja 1767., i samo tri pisma, od čega su dva poslana rektoru Cosme Agullou, a jedno je Plantić dobio od Juana Baptista Gilge. Na kraju knjige, kako je već spomenuto, slijede popis literature, kazalo imena i bilješka o autorima.

Zaključno gledano, knjiga izvora s uvodnim studijama autora radi objašnjenja cjelokupnog društveno-povijesno-političkog konteksta navedenoga razdoblja, zanimljiva je iz tri razloga. Prvi i najvažniji jest objava dosad nepoznatih izvora (pisma Marchesettija i Plantića) i njihov prijevod na hrvatski jezik. Drugi je razlog što su posebno iscrpnim objašnjenjima u studijama kontekstualizirane mnoge nepoznanice i stavljene u onodobni povijesno-civilizacijski kontekst. I, naposljetku, treći je razlog, što knjiga kritički odgovora na onodobna i kasnija historiografska djela (u maniri *povijesti povijesti*), pri čemu bih posebice istakao kako kroz nekoliko primjera koje je naveo profesor Korade postaje jasnije kako su "određeni prosvjetiteljski autori, uspjeli doći na glas kao autoriteti za Novi Svijet, bez da su ga ikada posjetili ili imali neposredna saznanja o njemu!" Sama priča je time dobila i novu spoznajnu dimenziju, dosad nepoznatu hrvatskoj akademskoj i široj javnosti.

Filip Katanić

Marijan Šabić – Marcel Černý, *Matija Mesić i češki i slovački suvremenici (pisma 1846.-1875.)*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky v. v. i., Slavonski Brod – Prag 2016., 213 str.

Korespondencija Matije Mesića (1826.-1878.), prvog rektora Sveučilišta u Zagrebu te istaknutog kulturnog djelatnika, povjesničara i pedagoga, s kolegama i prijateljima slovačke i češke narodnosti u razdoblju od 1846. do 1875. godine, predstavlja važnu izvornu građu za istraživanje intelektualne i kulturne povijesti slavenskih naroda u Habsburškoj Monarhiji sredine 19. stoljeća. Objavom ove epistolarne građe, iako, nažalost, nepotpune zbog njezine razasutosti, dobivamo uvid u čvrstu povezanost Matije Mesića sa češkim i slovačkim kulturnim krugovima još od vremena njegovih studentskih dana na bečkom Pazmaneumu i, kasnije, na Karlo-Ferdinandovom sveučilištu u Pragu.

Kako autori navode već u predgovoru pod naslovom *O Mesićevoj korespondenciji s Česima i Slovacima (9-25)*, ovaj je projekt rezultat međunarodnog istraživanja i rada na dotičnoj građi, pa treba napomenuti da su pri prijevodu tekstova sudjelovali dr. Martina Grčević, Mica Orban Kljajić, Julianna Babús te dr. Mate Artuković. Nadalje, autorima su primjedbama i prijedlozima pomogli dr. Stanko Andrić, Stjepan Damjanović i dr. František Šístek. Zanimanje za ovu temu također su pokazale češke i slovačke institucije: Ministarstvo znanosti Slovačke republike otvorilo je studijski boravak na Filozofskom fakultetu u Bratislavi u svrhu istraživačkog rada na ovoj temi, a stipendija za inozemne bohemiste Akademije znanosti Češke republike omogućila je Marijanu Šabiću studijski boravak u Pragu. Time je na ovome projektu ostvarena međunarodna suradnja, neophodna za cjelovit pristup ovdje objavljenoj građi te daljnjem radu na epistolarnoj građi hrvatskih, čeških i slovačkih intelektualaca u 19. stoljeću.

Pisma objavljena u ovoj knjizi (27-181) poredana su kronološki, pa prvih nekoliko pripada Mesićevoj korespondenciji s kolegama i prijateljima iz Slovačke, s kojima se upoznao tijekom studija na bečkom Pazmaneumu. Pet pisama Jána Razborila i jedno Martina Čulena iz razdoblja neposredno prije i nakon revolucionarnih zbivanja 1848./1849. odražavaju raspoloženje među slovačkim katoličkim klerom, a iz njih se može iščitati zanesenost nacionalnim pokretom te emotivnost mladih intelektualaca. Osim toga, korespondencija koju je Mesić održavao sa Slovacima oslikava umreženost intelektualne elite, posebice iz razloga što su ovi odnosi